

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ
МІНОРИТАРНИХ АКЦІОНЕРІВ
ЗА ДОПОМОГОЮ НЕПРЯМОГО ПОЗОВУ**

Щока Станіслав Васильович

магістр права,

*старший лаборант кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

В умовах війни внаслідок військової агресії проти України, проблема юридичного захисту прав та інтересів міноритарних акціонерів: непрямих позовів не вважається першочерговою, але все ще залишається актуальною низкою питань, з якими певним чином можуть зіштовхуватися навіть на цьому нелегкому етапі нашої історії. Українське законодавство тією чи іншою мірою змогло прийти до значного вдосконалення системи корпоративного права та правового статусу акціонерів досягнувши в даній проблематиці досить хорошого розвитку наближення до стандартів та практик рівня Європейського Союзу (можна навести такий приклад, як: вимоги до мінімального розміру статутного капіталу, розміщення та ціни акцій, анулювання акцій, виплати дивідендів, оплати акцій засновниками, визначення ринкової вартості майна, скликання загальних зборів, представництва інтересів акціонерів, захисту прав та інтересів акціонерів з поданням похідного позову).

Акціонерна форма організації бізнесу, безумовно, разом зі своїми значними перевагами має і ряд певних елементів ризику, що виникають для власників акцій. Можливість, так званого, управління чужою власністю забезпечує ефективний менеджмент, але в той же час її існування та об'єктивна розбіжність інтересів управлінців й акціонерів вимагають достатнього контролю за діями останніх, що потребує вирішення на законодавчому рівні щодо питань встановлення відповідних внутрішньо корпоративних відносин. Захист прав інвесторів на вітчизняному фондовому ринку є одним із найважливіших кроків на шляху становлення і розвитку цивілізованих відносин, що безперечно ґрунтуються, насамперед, на засадах добросовісної конкуренції, еквівалентності результатів затраченим зусиллям, дотриманні інтересів усіх економічних суб'єктів тощо. Разом з цим

«кожна фірма за період своєї діяльності укладає безліч угод, різних за об'єктами, характером та строками виконання. Кожна з таких угод прямо чи опосередковано відбивається на результатах діяльності акціонерного товариства – цей вплив є таким різноманітним, як і самі укладені угоди. За розміром угоди акціонерного товариства їх можна поділити на звичайні (дрібні та середні) та крупні. Саме угоди великого розміру несуть надто велику небезпеку, оскільки в разі їх низької результативності може значно похитнутися становище фірми на ринку або навіть вплинути на сам факт її існування»¹. Існують випадки коли такі правочини укладаються свідомо з метою так званого «злиття» коштів акціонерного товариства по фіктивним правочинам. У такому випадку одним із успішних способів, щоб захистити права акціонерів є можливість звернутися до суду з непрямым позовом, що виступає різновидом колективного звернення, так би мовити, групового позову.

Метою групових позовів є захист багатьох громадян об'єднаних в певні групи, які опинилися в подібних одне одного ситуаціях внаслідок порушення їхніх прав та інтересів однією особою (переважно у сфері обігу). Поняття «груповий позов» є загальним й розрізняє групові майнові позови і групові позови, що спрямовані на захист інтересів громадян невизначеної кількості осіб об'єднаних в групи, та непрямі позови, в яких враховуються своєрідні атрибути правового захисту інтересів колективних груп. В контексті теми дослідження значення буде мати такий вид групового позову як непрямий позов, котрий ще зветься «похідний».

Сам акціонер не отримує прямої вигоди від такого позову, оскільки він в даному випадку захищатиме не власні інтереси, а інтереси товариства. Про власні інтереси, акціонер піклуватиметься опосередковано, оскільки він в першу чергу зацікавлений у якісному веденні справ товариства, і як наслідок в збільшенні прибутку від акцій, які йому належать. У судовому порядку задоволення непрямого позову призведе до припинення протиправної діяльності керівництва компанії, що спричинить значне зростання курсу акцій, а відтак і вартості акцій, які належать акціонеру. Проте рішення за непрямым позовом захищає інтереси товариства, і власне збитки, що завдані акціонерному товариству підлягають відповідному відшкодуванню, а збитки, які завдані окремим учасникам протиправною поведінкою посадової особи товариства, не відшкодовуватимуться.

Судження про непрямий позов виникло та почало набувати широкого використання в англійській трастовій практиці. В подальшому

¹ Стеценко Б. (2002). Крупні угоди з майном акціонерного товариства та захист прав акціонерів. *Ринок цінних паперів України*. 2002. № 1–2. С. 45–48.

це призвело до роздачі акцій великій кількості акціонерів, що зі свого боку спричинило зникнення так званих власників компанії та підконтрольних їм осіб, в яких час від часу могло виникати бажання діяти у власних інтересах, а не виконувати роботу, для якої їх наймали акціонери, і якою були зацікавлені. Даний конфлікт інтересів є головною причиною появи непрямого позову в судових процесах, як легітимності правового способу для певних груп акціонерів впливати на корпоративне управління компанії.

Інститут непрямого позову в Україні сприймається нетрадиційно, проте він вважається досить сучасним нововведенням, хоча «історично українське законодавство не передбачало і не врегульовувало похідний позов, тому на практиці учасники з будь-яким розміром частки могли звертатися до суду в інтересах товариства. Більше того, похідні позови використовувалися всупереч інтересам товариства»². Обставини звернення акціонерів до суду за захистом прав та інтересів акціонерних товариств, опосередковано захищаючи свої, без достатніх на те повноважень можуть призвести до того, що суди будуть просто відмовляти в задоволенні позову, оскільки акціонери цим безпідставно ототожнюють свої права, що впливають з акції, а також права акціонерного товариства, що впливають з договорів, які останнє укладає.

На теперішній період, до того ж з урахуванням дії воєнного стану, ситуація в Україні щодо інституту непрямих позовів є дещо кращою ніж в минулому. Привернути до цього увагу може те, що декілька років тому «в напрямку підвищення можливості для захисту прав акціонерів, а також усунення деяких ризиків для інвесторів, стало набрання чинності з 1 травня 2016 року Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів”, що стало значним кроком»³. У відповідності до цього Закону «пропонується низка інструментів для захисту прав та інтересів міноритарних акціонерів, одним із яких є введення похідного позову. Під похідним позовом розуміють право акціонера, який володіє часткою більше 10% статутного капіталу подати позов в інтересах товариства про відшкодування збитків (подібне положення існує в законодавстві

² Позняков О. О. Похідний позов: український та світовий досвід. Юридична Газета. 2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pohidniy-pozov-ukrayinskiy-ta-svitoviy-dosvid.html>

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України № 289-VIII від 7 квітня 2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/289-19>

Швеції)»⁴. Але, коло потенційних суб'єктів таких процесів звернення, можливо, вже не буде мати попередніх обмежень, оскільки в новому Законі "Про акціонерні товариства", планували ініціювати зменшення допустимої 10% межі наполовину і дозволити подавати позов групам акціонерів, які володіють 5% статутного капіталу в сукупності. Цей Закон почав діяти з 1 січня 2023 року.

Отже, з урахуванням вищевказаного стає зрозуміло, що результат захисту прав та інтересів акціонерів в першу чергу залежить від їх оперативності і своєчасного реагування на ситуацію. Тобто, якщо самі акціонери виявлять неналежне виконання обов'язків голови та членів ради правління, вони (акціонери) зможуть вплинути на вищевказаних голову та членів правління через органи акціонерного товариства за допомогою непрямого позову. Все це потрібно робити для того, щоб забезпечити порядок та захистити корпоративні інтереси у сфері управління товариства від тих чи інших зловживань з боку його керівництва, навіть в такий не простий для всіх період цивілізаційних викликів сучасності.

⁴ Черкасенко М. Похідні позови: бути чи не бути в Україні. URL: <http://uba.ua/documents/doc/cherkasenko.pdf>